

ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો અભ્યાસ

ડૉ. હેતલબેન જે. ઉપાધ્યાય

આસી. પ્રોફેસર,

સ્વર્ગસ્થ એમ.સી. પરમાર બી.એડ. કોલેજ, ખાટંબા વડોદરા

૧. પ્રસ્તાવના

પૃથ્વીના પાટલે અવતરેલું દરેક બાળક અજોડ હોય છે. વિશાળ વિશ્વમાં અનેક માનવો વસતા હોવા છતાં એક માનવ બીજા માનવથી જુદો પડે છે. રંગ અને રૂપ, શરીર બંધારણ અને મુખાકૃતિ, બુદ્ધિમત્તા અને વિશેષ શક્તિઓ, રુચિઓ અને સંવેગો, વલણો, માન્યતાઓ અને જીવનમૂલ્યો, ચારિત્ર્ય, ગમા અણગમા અને સ્વભાવ વગેરેની દૃષ્ટિએ વિચારતાં કોઈપણ બે વ્યક્તિઓ સમાન હોતી નથી. એક જ પરિવારની બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે પણ વિવિધ ભિન્નતાઓ જોવા મળે છે.

દરેક વ્યક્તિઓની રુચિ પણ સરખી હોતી નથી. કેટલીક વ્યક્તિઓને સંગીતમાં રુચિ હોય છે, તો કેટલીકને વિજ્ઞાનમાં, કેટલીક વ્યક્તિઓને સાહિત્યમાં તો કેટલીકને પ્રવાસ પર્યટનમાં વિશેષ રુચિ હોય છે. કેટલીક વ્યક્તિઓને નૃત્યમાં રુચિ હોય છે તો કેટલીકને અભિનયમાં રુચિ હોય છે. આમ, જો વિદ્યાર્થી પણ વર્તમાન સમયને અનુરૂપ શિક્ષણ અને વ્યવસાય સાથે જોડાય તો ભારત જેવા દેશની ગરીબી અને બેરોજગારી જેવા પ્રશ્નો હલ કરી શકાય. વિદ્યાર્થીઓને જે ક્ષેત્રોમાં વધુ રસ, વલણો અને અભિયોગ્યતા ધરાવતા હોય તે ક્ષેત્રમાં ઝડપથી સફળ થાય છે. જ્યારે વિદ્યાર્થીને અભિરૂચિ વગરના ક્ષેત્રમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવી ખૂબ અઘરી બની જાય છે.

૨. અભ્યાસનું શીર્ષક

ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો અભ્યાસ

૩. પારિભાષિક શબ્દોની વ્યાખ્યા

પ્રસ્તુત અભ્યાસના પારિભાષિક શબ્દોની સમજ નીચે પ્રમાણે છે.

• ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળા

માધ્યમિક શાળાના પછીના વર્ગો એટલે કે ધોરણ-૧૧ અને ૧૨નું શિક્ષણ આપતી શાળા એટલે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળા.

• વ્યવસાય

કે.જી.દેસાઈ અને આર.પી.શાહ (૨૦૦૦) ના મતે...

“વ્યવસાય એટલે એક સરખા કાર્યો જે વિવિધ સ્થળોએ જોવા મળે છે. તેનો સમૂહ, વ્યવસાય, ધંધાના જ અર્થમાં વપરાય છે. તેની વ્યાપકતા વધારે છે. જેમ કે શિક્ષણનો વ્યવસાય, ઈજનેરી વ્યવસાય.”

● અભિરૂચિ

“અભિરૂચિ એ કોઈ અનુભવમાં તલ્લીન થવાની અને તેમાં પ્રવૃત્ત રહેવાનું વલણ છે.”

● અભ્યાસ

ભગવદ્ગોમંડલ (૧૯૮૪) શબ્દકોષ મુજબ....

“અભ્યાસ એટલે ભણતર, પઠન, અનુભવ કરવો, ધ્યાનમાં લેવું, વિચાર કરવો.”

૪. અભ્યાસના હેતુઓ :

અભ્યાસ કાર્ય પહેલાં અભ્યાસના હેતુ નક્કી કરવાના હોય છે. આ લઘુશોધના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે હતા.

૧. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ માટે વ્યાવસાયિક અભિરૂચિ સંશોધનિકાની રચના કરવી.
૧. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો અભ્યાસ કરવો.
૨. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિજ્ઞાન, વાણિજ્ય અને વિનયન શાખાના વિદ્યાર્થીઓની વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો અભ્યાસ કરવો.
૩. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિજ્ઞાન, વાણિજ્ય અને વિનયન શાખાના વિદ્યાર્થીઓની વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો વ્યાવસાયિક ક્ષેત્રોના સંદર્ભમાં તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવો.

૫. અભ્યાસની ઉત્કલ્પનાઓ

અભ્યાસોના પ્રારંભ માટે ઉત્કલ્પના રચવી આવશ્યક બને છે. જો કે તે અનિવાર્ય નથી. ઉત્કલ્પના વગર અભ્યાસકાર્ય કરવું એ અંધારામાં કુદકો મારવા જેવું છે. અંધારામાં કુદકો મારવાથી ફાયદો થતો નથી તેથી અભ્યાસ કરવા માટે આપણા પૂર્વજનો, નિરીક્ષણો, જ્ઞાન, સમજદારી, વગેરેના આધારે આપણે કામચલાઉ માન્યતા કે અટકળ બાંધવી આવશ્યક બની રહે છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસની ઉત્કલ્પનાઓ નીચે પ્રમાણે હતી.

- Ho₁** વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થિનીઓના ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
- Ho₂** જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓના ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યક વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₃** જાતિ અને જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના સંદર્ભમાં ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₄** વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થિનીઓના યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ તફાવત નહીં હોય.
- Ho₅** જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓના યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₆** જાતિ અને જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના સંદર્ભમાં યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાય પસંદગીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૬. અભ્યાસના ચલ

પ્રસ્તુત અભ્યાસના ચલો નીચે પ્રમાણે દર્શાવેલ હતા.

ક્રમ	ચલનો પ્રકાર	ચલ	કક્ષા
૧	સ્વતંત્ર ચલ	જાતિ	૧) વિદ્યાર્થીઓ ૨) વિદ્યાર્થીનીઓ
		વિદ્યાશાખા	૧) વિનયન ૨) વાણિજ્ય ૩) વિજ્ઞાન
૨	પરતંત્ર ચલ	વ્યવસાયિક અભિરૂચિ	૧) ખુલ્લી જગ્યાના ધંધા ૨) યાંત્રિક ધંધા ૩) કલાત્મક ધંધા ૪) સંગીતના ધંધા ૫) વૈજ્ઞાનિક ધંધા
૩	અંકુશિત ચલ	ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ	---

૭. અભ્યાસનો પ્રકાર, ક્ષેત્ર અને પદ્ધતિ

અભ્યાસનો પ્રકાર

પ્રસ્તુત અભ્યાસના તારણો વ્યવહારમાં લાગુ પાડી શકાય છે, તેથી આ અભ્યાસ વ્યવહારીક પ્રકારનો હતો.

અભ્યાસનું ક્ષેત્ર

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓના વ્યાવસાયિક અભિરૂચિનો અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો. આથી પ્રસ્તુત અભ્યાસનું ક્ષેત્ર ઉચ્ચતર શિક્ષણ હતું.

અભ્યાસની પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસ એક શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર સાથે જોડાયેલ હોવાથી વ્યવહારું સંશોધન કહી શકાય. આ સંશોધન કાર્ય કરવા માટે સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરેલ છે.

૮. અભ્યાસની મર્યાદાઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસની મર્યાદાઓ નીચે પ્રમાણે હતી.

- પ્રસ્તુત અભ્યાસના પરિણામો અભ્યાસમાં પસંદ કરેલ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ પૂરતાં જ રહેશે.
- પ્રસ્તુત અભ્યાસનું પરિણામ વિદ્યાર્થીઓના સહકાર અને પસંદિત શાળાના સહકાર પર આધારિત રહેશે.
- પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે વ્યાવસાયિક અભિરૂચિ જાણવા સ્વ-રચિત સંશોધનિકાની રચના કરેલ છે. જેમાં કયાંક ક્ષતિ રહી જવા સંભવ છે.
- પ્રસ્તુત અભ્યાસ અને તેના પરિણામો શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૦-૨૦૨૧ ના વિદ્યાર્થીઓ પૂરતા જ મર્યાદિત છે.

૯. વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનો**૯.૧ વ્યાપવિશ્વ**

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વલસાડ તાલુકાની ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ-૧૧, ૧૨ની ત્રણ વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાપવિશ્વ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

૯.૨ નમૂનો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂનો સહેતુક રીતે પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો. વલસાડ તાલુકાની કુલ ૫૫ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાંથી ૫ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના ધોરણ-૧૧, ૧૨ ના ત્રણેય વિદ્યાશાખામાં અભ્યાસ કરતા ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓ નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

૧૦. ઉપકરણની સંરચના

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માહિતી પ્રાપ્તિના ઉપકરણ તરીકે સ્વરચિત વ્યવસાયી અભિરૂચિ સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૧. અભ્યાસનું મહત્વ

- ધો-૧૦ પછીના વિદ્યાર્થીઓને તેમના રસ અને અભિયોગ્યતાના આધારે અભ્યાસક્રમની પસંદગી કરવામાં આ અભ્યાસ ઉપયોગી થઈ શકે છે.
- ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની અભ્યાસક્રમની પસંદગી અને વ્યવસાયલક્ષી ક્ષેત્રો વિશેની માહિતી મેળવી શકાશે.
- વિદ્યાર્થીઓને તેમના અભ્યાસકાળ દરમિયાન જ યોગ્ય વ્યવસાય તરફ અભિમુખ કરી શકાય.
- યોગ્ય વ્યક્તિને યોગ્ય વ્યવસાયમાં જોડાવા માટે આ માહિતી કારકિર્દી માર્ગદર્શન પુરું પાડશે.
- આમ, આજની વ્યાવસાયિક પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં આ અભ્યાસનું મહત્વ અનેક ઘણું વધી જાય છે.

૧૨. માહિતી એકત્રીકરણ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અભ્યાસકે ઉપકરણ તરીકે સ્વરચિત વ્યવસાયી અભિરૂચિ સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ સંશોધનિકા વલસાડ તાલુકાની પસંદિત ૫ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિનયન, વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન શાખાના કુલ ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓ પાસે ભરાવવામાં આવી હતી. આમ પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્વરચિત વ્યવસાયિક અભિરૂચિ દ્વારા પસંદ કરેલ નમૂનાના ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી માહિતીનું એકત્રીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૩. માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

વિદ્યાર્થીઓની પાસે વ્યવસાયી અભિરૂચિ સંશોધનિકા ભરાવ્યા બાદ તેના પરથી પ્રાપ્તકો મેળવવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ તેના પર અંકશાસ્ત્રીય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરેલ છે. તેમાં મધ્યક, F-ગુણોત્તર, df દ્વારા સાર્થકતા તપાસવામાં આવી હતી.

૧૪. અભ્યાસના તારણો

અભ્યાસકે સંશોધન કાર્ય હેઠળ વ્યાવસાયિક અભિરૂચિ સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કરી નમૂનાના આધારે મેળવેલ પરિણામોની આંકડાશાસ્ત્રીય ગણતરીઓ દ્વારા વિભિન્ન પ્રવાહના વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થિનીઓની વ્યવસાય અભિરૂચિના તારણો તારવવામાં આવ્યા હતા જે આ પ્રમાણે હતી.

૧. ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાયી પસંદગીમાં પ્રથમ સ્થાને વિદ્યાર્થીનીઓ છે, જ્યારે દ્વિતીય સ્થાને વિદ્યાર્થીઓની વ્યવસાય પસંદગી છે.
૨. ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાયી પસંદગીમાં જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં વિનયન શાખાનો મધ્યક ૩૬.૭૬, વાણિજ્ય શાખાનો મધ્યક ૩૫.૭૨ અને વિજ્ઞાન શાખાનો મધ્યક ૩૭.૫૮ છે. આથી મધ્યકના પ્રાપ્તકોમાં ખાસ તફાવત જોવા મળતો નથી.
૩. ખુલ્લી જગ્યાના વ્યવસાયની પસંદગીમાં જાતિ અને જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના સંદર્ભમાં કોઈ સાર્થક તફાવત નથી.
૪. યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાય પસંદગીના વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓના પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નથી.
૫. યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાય પસંદગીના જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓના પ્રાપ્તકોના મધ્યકો વચ્ચે કોઈ તફાવત નથી.
૬. યાંત્રિક ધંધાના વ્યવસાયની પસંદગીમાં જાતિ અને જુદી જુદી વિદ્યાશાખાના સંદર્ભમાં કોઈ સાર્થક તફાવત નથી.

સંદર્ભસૂચિ

૧. આચાર્ય,મોહિની (૨૦૦૮). શિક્ષણમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર. યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ,
૨. ઉચાટ, દીનેશચંદ્ર એ. (૨૦૦૫). સંશોધન દર્શન.
૩. ઉચાટ, દીનેશચંદ્ર એ. (૨૦૦૫). સંશોધનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓ.
૪. ઉચાટ, દીનેશચંદ્ર એ. (૨૦૦૮). સંશોધન સારાંશ.
૫. ઉચાટ, દીનેશચંદ્ર એ. (૨૦૦૮). શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર.
૬. ત્રિપાઠી, જય ગોપાલ (૨૦૦૭). મનોવિજ્ઞાન એવં શિક્ષા મેં શોધ પદ્ધતિયાँ ।
૭. દેસાઈ, કૃષ્ણકાન્ત ગોપાળજી (૨૦૦૦). મનોવૈજ્ઞાનિક માપન. યુનિ.ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
૮. પટેલ, એન. જે. બ્રાહ્મણ, ધુડાભાઈ, પટેલ, ભાવનાબેન મોદી, જીગ્નેશ, વ્યાસ, ગૌરાંગ, ઠક્કર અશોક, પટેલ, દિનેશ, (૨૦૦૮). સંશોધન સૌરભ.
૯. પટેલ, દિનેશ ઠક્કર, અશોક અને મોદી, જીગ્નેશ (૨૦૦૮). મનોવિજ્ઞાન અને શિક્ષણમાં માપન. અમદાવાદ : અક્ષર પબ્લિકેશન.
10. Buch, M. B. (1989), Research Survey. (Fifth Education).